

Mavzu :Ommaviy madaniyatning ijtimoiy vazifalari

Reja:

1. Ommaviy madaniyat tushunchasi va mazmun-mohiyati.
2. Jamiyat rivojlanishi jarayonida ommaviy madaniyat ta'sirining o'sib borishi.
3. Ommaviy madaniyatning ijtimoiy funksiyalari va uning inson va jamiyat ongiga ta'siri.

Tayanch tushunchalar: *rekreatsion, illuziya, virtual, adaptatsiya, manipulyatsiya, elita.*

Ma'lumki, madaniyat umuminsoniy hodisa, faqat bir xalqqa tegishli bo'lgan, faqat bir xalqning o'zi yaratgan sof madaniyat bo'lmaydi va bo'lishi ham mumkin emas. Har bir milliy madaniyatning asosiy qismini o'zi yaratgan bo'lsa-da, unda jahon xalqlari yaratgan umuminsoniy madaniyatning ulushi va ta'siri bo'ladi, albatta. U barchaga baravar xizmat qiladi. Masalan san'at va adabiyot durdonalari, me'morchilik obidalari, maqomlar, fan yutuqlari va boshqalar barchaga tegishli. Madaniyatni ikkiga-elitar (yuksak) va ommaviy (tuban) madaniyatga bo'lish mumkin. Yuqoridagi fikrlar yuksak madaniyatga xosdir. Unda umuminsoniy g'oyalar, qarashlar, nazariyalar va ta'limotlar asosiy negiz vazifasini bajaradi. Shu ma'noda asl madaniyat odamlarga ruhiy quvvat, ma'naviy ozuqa beradi ularning bilimlarini yanada boyitadi.

“Ommaviy madaniyat” esa odamlarning kundalik o'tkinchi ehtiyojlariga mo'ljallangan sayoz mazmunli mahsulotlar yaratadi. Ular bir qolipdan chiqqan, standartlashgan ommaviy nusxalarda industrial usullarda ishlab chiqilgan. Ular insoning iste'molchilik psixologiyasiga mos. Ular insonni jonli hayotdan uzoqlashtirib, virtual olamida bekinib olishga yordam beradi. Buning uchun u gepervoqelikni ya'ni shaxsning bo'rtirilgan, sun'iy kichik olamini yaratadi. Ommaviy madaniyatning asosiy xususiyatlari sirasiga individual xarakterga ega ekanligi, milliylikning deyarli yo'qligi, OAV orqali tarqatilishiga mo'ljallanganligini kiritish mumkin. Shu ma'noda ommaviy madaniyatning bajaradigan ijtimoiy vazifasini ham keng keng ko'lamda talqin qilish biroz

mushkul. Har qanday madaniyat ijtimoiy hodisa sifatida ma'lum bir vazifani bajaradi. Ommaviy madaniyat zamonaviy jamiyatning ichki xususiyati sifatida ko'plab vazifalarni bajaradi. U odamlardan davr talabiga javob berishni taraqqiyot bilan hamqadam bo'lishni taqozo qilmoqda. Ya'ni "Zamonaviy odamni" shakllantirishga harakat qilmoqda.

Rivojlanish sur'atlarining o'sib borishi odamlarda o'ylab ko'rishga imkon qoldirmasdan tezlik bilan moslashish (adaptatsiya) zaruratini yuzaga keltirmoqda. Masalan, zamonaviy aloqa vositalarini, kompyuter va ATV ni ishlatishni bilmagan odamlar o'zlarini zamondan orqada qolgan deb hisoblanadi va hozirgi zamon talabiga yetarlicha moslasha olmaydilar. Yoki bo'lmasa moda talabidan kelib chiqib haqiqiy ehtiyoj bilan hisoblashmasdan, reklama orqali ongiga sindirilgan buyumlarni xarid qilmoqdalar. Bu kabi xolatlar faqat maishiy hayotda, balki ma'naviy hayotda ham kuzatilmoqda. Odob-axloq, adabiyot va san'at, kiyinish madaniyatida bunday misollarni ko'plab keltirish mumkin. Masalan, jamoat joylari va ta'lim muassasalarida kiyinish madaniyatiga amal qilmaslik, estetik qoidalarni chetlab o'tish kabi xolatlar bizga ko'proq ma'lum. Albatta, taraqqiyot talabi bilan bog'liq bo'lgan zarurtdan voz kecha olmaymiz lekin ommaviy madaniyat taklif qilayotgan "madaniyat massulotlarini" to'liq qabul qila olmaymiz. Biznigcha, madaniyatda ham axloq va nafosat mezonlariga amal qilmoq kerak.

Ommaviy madaniyat odamlarni real hayotdan uzoqlashtirib, ularni xayollar (illyuziya) olamiga yetaklaydi. Aldamchi va sohta tuyg'ularni baxsh etib turmush tashvishlaridan chalg'itgandek bo'ladi. Aslida esa bularning hammasi aldamchi his-tuyg'ular – sarob. Bu odamlarda xayolot va real hayot o'rtasidagi tafovutning yo'qolib borishiga olib kelmoqda. Turmush muammolari, orzu- istaklarning yechimi faqat xayoliy olamda aks etib real hayotda unga amaliy harakat qilishga yo'l bermayapti. Mazkur xolatni "Ajoyib xayolparast" filmidagi bosh qahramonni eslash orqali yorqin tasavvur qilish mumkin. Dedektiv asarni o'qigan, jangari filmlarni muntazam ko'rib brogan o'quvchi yoki tomoshabin o'zini super qahramon timsolida tasavvur qila boshlaydi.

Bo'sh vaqtlardan unumli foydalana olgan kishi har jixatdan o'sadi, rivojlanadi xulqida ijobiy xususiyatlar shakllanib boradi. Shu boisdan. Odamlarning bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazish ularni turli illatlar ta'siridan himoyalash imkonini beradi. Har bir odam qalbida uni muntazam harakatga undan turuvchi kuch- qiziquvchanlik mavjud. Shu tufayli turli xildagi virtual o'yinlar odamlar, ayniqsa yoshlar e'tiborini tortib, bo'sh vaqtni o'tkazish va dam olish uchun ermak bo'lmoqda. Kompyuter o'yinlarini o'ynash nafaqat bo'sh vaqtni sarflash, balki dam olish hamdir.

Bizning nazarimizda, bosh vaqt ma'naviy kamolot vaqtidir. Masalan, kitob o'qish, shaxmat o'ynash, film tomosha qilish, muzey va spektakllarga tushish odamga yangi bilimlar berish bilan bir vaqtda dam olishi uchun ham imkon yaratadi. Kitob o'qigan kishi voqealar rivojini ongidan o'tkazib, tasavvur qilib o'zicha taxlil qilib boradi. Kino ko'rayotgan odam biroz chalg'isa voqeadan uzilib qoladi, shuning uchun u asosiy e'tiborni tasvirlar ketma-ketligiga qaratadi. Ayni vaqtda voqeani tahlil qilishga imkon qolmaydi, chunki voqealar uzluksiz davom etadi.

Ommaviy madaniyatning yana bir vazifasi odamlarni va jamiyatni real ijtimoiy-siyosiy muammolardan chalg'itish va uning ongini boshqarish (manipulatsiya)dir. Bu orqali odamlarda davlat va jamiyat ishlariga nisbatan loqaytlik, Ommaviy madaniyat odamlarda va jamiyatda iste'molchilik psixologiyasini rivojlantiradi. Ehtiyojlar uzliksiz o'sib borgan sayin iste'molga bo'lgan talab ham o'zgaradi. Radio, televideniye va internet orqali tarqatilayotgan reklama materiallari, ko'cha va xiyobonlardagi bannerlarda namoyish etilayotgan ko'rgazmalarda "Faqat siz uchun", "Baxtinga erish", "Xizmat kafolatlangan" kabi chaqiriqlar odamlar ongini boshqarmoqda. Reklamalarning takrorlanaverishi odamlarda shu to'g'ri ekan, sifatli va kafolatli degan fikrni yuzaga keltirmoqda. Shu orqali odamlar va jamiyat ongiga ta'sir o'tkadi.

Bugungi kunda odamlarning ijtimoiy turmush darajasi birxillashib bormoqda. Iste'molga bo'lgan ham xuddi shunday asosga ega. Iste'molchi zaruriy ehtiyojga qarab emas, davr va moda talabiga qarab harakat qiladigan bo'lib

bormoqda. Masalan, talab darajasidagi mashinasi bor odam yangi markadagi mashina chiqsa olishga harakat qiladi. Garchi unda bunga ehtiyoj bo'lmada. Yo'qsa u o'zini zamondan orqada qolgan, qoloq iste'molchi sifatida his qiladisiyosiy va iqtisodiy jarayonlarga befaqlik kabi munosabat shakllanadi. Boshqacha aytganda, ommaviy madaniyat odamlarni asl maqsad va muddaolaridan uzoqlashtirmoqda. Muammoli masalarni hal etish, ularning yechimini izlash o'rniga "Mening nima ishim bor, qornim to'q, ustum but" qabilida ish yuritish taklif etmoqda.

Biz ommaviy madaniyatning ayrim kamchgiliklari haqida fikr yuritdik. Maqsad uni qoralash emas, balki uning ijtimoiy foydali tomonlarini ajratib ko'rsatish bilan birgalikda asl madaniy qadriyatlarni hurmat qilish, asrab-avaylash va boyitishdir.

Ommaviy madaniyat turmush tarzimizda tobora katta o'rin egallamoqda. Unga ma'lum bir cheklov qo'yish imkoni yo'q. Davr odamlardan ommaviy madaniyatga nisbatan to'g'ri munosabatni shakllantirishni, uni ta'lim-tarbiya tizimida xolis va tanqidiy o'rganishni talab qilmoqda. Ommaviy madaniyat deganda, faqat uning salbiy ta'sirlarini izlash emas, balki undan himoyalanih va foydalanishni ham hisobga olishimiz lozim.

Mavzuni mustahkamlash uchun savollar

1. Zamonaviy jamiyatda ommaviy madaniyatning qanday vazifani bajaradi?
2. Ommaviy madaniyatning inson va jamiyat hayoti uchun ziddiyatli ta'sri nimalardan iborat?
3. Ommaviy madaniyatning istemolchilik psixologiyasini shakllantrish bilan bog'liq funksiyasini izohlang.
4. Manipulyatsiya nima va unga misollar keltiring.
5. Ommaviy madaniyatning shaxs ma'naviyatini shakllanishi jarayoniga ta'siri.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Islom Karimov. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" T., "Ma'naviyat" nashriyoti 2008 y.

2. A. Erkayev. “Ma’naviyat millat nishoni” T., “Ma’naviyat” nashriyoti., 1999 y.
3. . A. Erkayev. “Ma’naviyat va taraqqiyot” T., “Ma’naviyat” nashriyoti., 1999 y.
4. A. Erkayev-”Ma’naviyatshunoslik”.-T.:”Ma’naviyat”,2018yil.